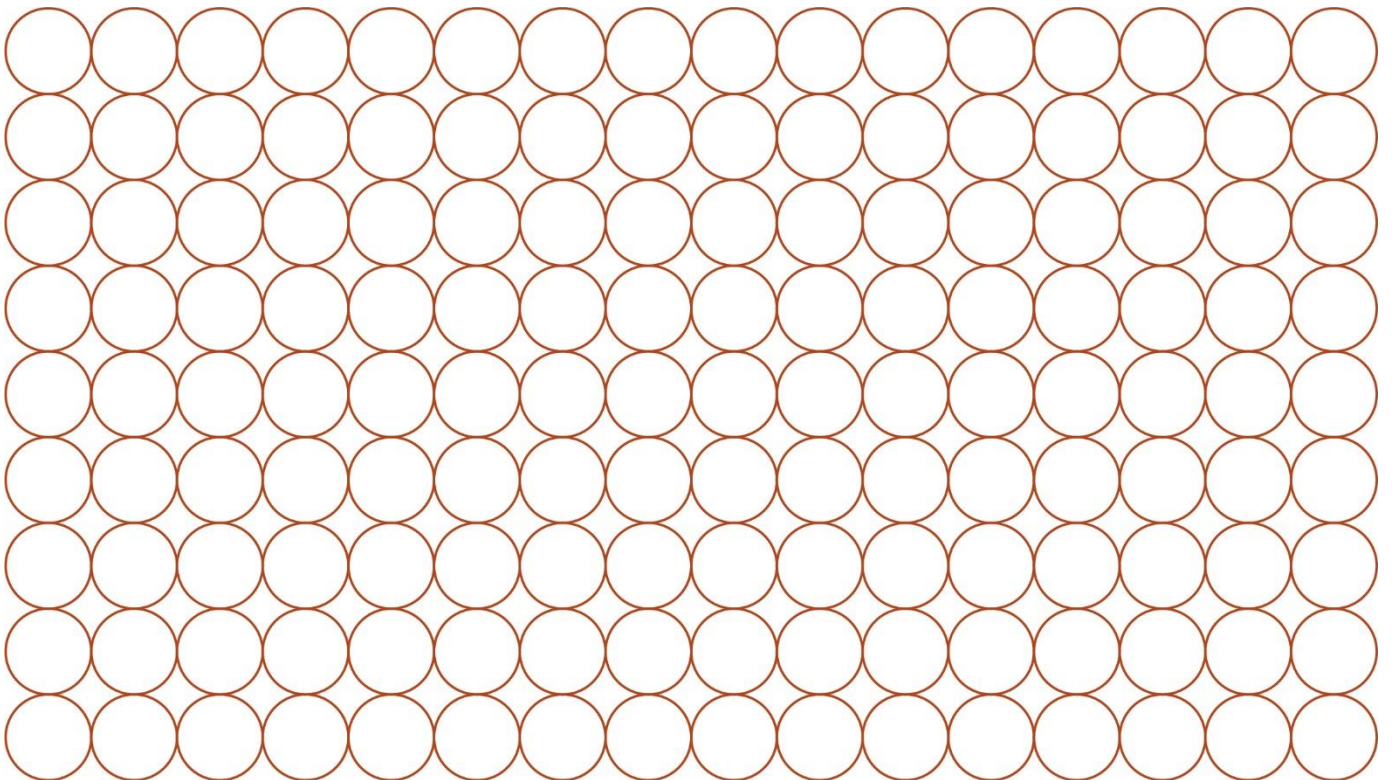

Kommentarmaterial till kursplanen i bild

Anpassade grundskolan

Publikationen finns att ladda ner som kostnadsfri
PDF från Skolverkets webbplats:

www.skolverket.se/publikationer

ISBN: 978-91-7559-572-6

Skolverket, Stockholm 2023

Innehåll

Inledning	4
Om skolämnet bild	5
Kommentarer till kursplanens syfte.....	6
Kursplanens långsiktiga mål	11
Kommentarer till kursplanens centrala innehåll	12
Innehållet i ämnet bild	12
Bildframställning.....	12
Tekniker, verktyg och material	15
Bildanalys.....	16
Kommentarer till kursplanens betygskriterier	19
Betygskriterierna i ämnet bild.....	20

Inledning

Till varje kursplan finns ett kommentarmaterial. Det riktar sig till lärare, rektorer och andra som är verksamma inom skolväsendet. Avsikten med materialet är att ge en bredare och djupare förståelse för de urval och ställningstaganden som ligger bakom texten i kursplanen. Materialet beskriver också hur det centrala innehållet utvecklas över årskurserna och vad lärare kan fokusera på när de gör bedömningar utifrån betygskriterierna.

Formuleringar som är hämtade direkt från kursplanen är genomgående kursiverade i texten.

Om skolämnet bild

Ämnet bild är viktigt för att eleverna ska kunna orientera sig och delta i en värld där människor dagligen möter en mängd visuella budskap och synintryck. Att kunna förhålla sig till visuella budskap i omgivningen blir möjligt genom kunskap i bildanalys och om hur bilder kommunicerar budskap. Bildämnet är också betydelsefullt för elevernas personliga utveckling och identitetsskapande och kan bidra med kunskaper inför deras kommande yrkesliv. Den personliga utvecklingen främjas av att eleverna får möjlighet att arbeta med bildframställning och själva träna sig i att kommunicera med bilder. Grundläggande kunskaper (om och i olika tekniker, verktyg och material) inom bildområdet kan även vara användbara i elevernas framtida yrkesliv.

Framväxten av global visuell kultur som påverkar livsstil, yrkesval och identitet har fört in en vidgad syn på vad som är en bild. Undervisningen i bild ska ge eleverna möjlighet att utforska och bearbeta influenser från den visuella kulturen.

Kommentarer till kursplanens syfte

Syftestexten riktar sig till läraren och beskriver de övergripande målsättningar som ska gälla för undervisningen i det aktuella ämnet. Syftet är därför en viktig del när lärare planerar och genomför undervisningen. Syftestexten avslutas med ett antal långsiktiga mål som avgränsar de delar av syftet som ligger till grund för betygskriterierna.

Att skapa delaktighet

Att elever upplever delaktighet är avgörande för lärandet, utvecklingen och deras möjligheter att vara aktiva medborgare. Erfarenheter visar att elever i anpassade grundskolan riskerar att möta olika hinder för delaktighet i skolan och samhället i stort.¹ Undervisningen i anpassade grundskolan har därför en viktig uppgift i att ge eleverna förutsättningar att vara delaktiga i gemensamt lärande, olika undervisningssituationer, kamratgemenskapen samt i vardagens aktiviteter och samhällslivet.

Eleverna behöver olika mycket stöd. För att skapa förutsättningar för elevernas delaktighet måste stödet anpassas så att vuxnas omsorg inte inkräktar på elevernas autonomi och begränsar deras aktiva deltagande i undervisningen. För att kunna delta i undervisningen och få möjligheter att utvecklas mot skolans mål behöver eleverna också en miljö där omgivningen anpassar redskapen och kommunikationen efter elevernas förutsättningar.

Det finns flera aspekter av delaktighet som är viktiga i undervisningen. Ett par av dessa handlar om att eleverna ska få uppleva engagemang och utveckla autonomi. Även elevernas språkutveckling är central. Syftestexten i Bild lyfter fram hur undervisningen i ämnet ska bidra till att utveckla dessa aspekter av delaktighet.

Kursplanens formulering om intresse för att skapa och kommunicera visuellt genom att tillåtas ta initiativ och vara kreativ har koppling till aspekten engagemang. Att utveckla tilltro till den egna förmågan att ta sig an uppgifter på ett undersökande och problemlösande sätt har koppling till aspekten autonomi. Den språkliga aspekten handlar i ämnet bild om att utveckla språket för att reflektera över och kommunicera om bilder, bildskapande och arbetsprocesser.

Avsnitten nedan följer syftestextens disposition, och de olika aspekterna av delaktighet kommenteras närmare i sitt sammanhang.

Visuell kultur

Genom undervisningen i bild ska eleverna få *erfarenheter av visuell kultur i form av film, fotografi, design, konst, arkitektur och miljöer*. Begreppet visuell kultur

¹ Se exempelvis Myndigheten för delaktighet. (2020). *Begränsade livsval – situationen för personer med intellektuell funktionsnedsättning*.

tar avstamp i det traditionella begreppet bild, men har kommit att vidgas till att inrymma allt fler olika former av visuella uttryck. Avsikten är att uttrycka en bred syn på vad som ryms inom skolämnet bild. I den övriga kursplanen används emellertid, av praktiska skäl och för att ansluta sig till etablerat språkbruk, genomgående ordet bild. Det ska då förstås som en övergripande beteckning för allt det som ryms inom begreppet visuell kultur utöver traditionella bilder.

Visuell kultur betecknar hela samhällets utbud av bilder, texter och ljud. Den visuella kulturen är synlig i en mängd sammanhang som människor möter, till exempel på internet, i samhället, i hemmiljön och i barn- och ungdomskulturen. Barn- och ungdomskulturen innefattar i sin tur allt ifrån populärkultur till mode, graffiti och leksaksindustri. Genom att kursplanen lyfter fram miljöer inkluderas även natur- och stadslandskap i begreppet.

Visuell kultur är inte bara intressant att upptäcka och studera, den får också en allt större betydelse för elevernas möjligheter att förstå sin omvärld, kunna kommunicera och fatta beslut. Vardagslivets bildflöde har ett stort inflytande på unga människors sätt att tänka och skapa mening i tillvaron. Genom att utveckla kunskaper i att tolka och analysera visuella uttryck kan eleverna bli medvetna om kulturer och trender som påverkar dem i olika val- och beslutssituationer.

I den visuella kulturen kopplas seendet i allt högre utsträckning till specifik kunskap, så kallad visuell kompetens. Att utveckla visuell kompetens handlar bland annat om att tillägna sig ett förhållningssätt till visuella uttryck genom att iaktta, registrera, kritiskt granska och dokumentera dem, liksom att själv kunna bidra till den visuella kulturen.

Framställa och presentera bilder

Ett syfte med undervisningen i bild är att eleverna ska ges möjlighet att utveckla *kunskaper om hur man framställer och presenterar bilder med olika tekniker, verktyg och material*. Genom att knyta samman skrivningarna om hur man *framställer* respektive *presenterar* bilder understryker kursplanen att bild är ett kommunikativt ämne. Det handlar om att kunna processa idéer till färdiga bilder som sedan ska kommuniceras till en betraktare.

Att presentera en bild är en betydelsefull del i bildskapandet, eftersom en bild kommunicerar olika saker beroende på i vilket sammanhang och på vilket sätt den presenteras. En medvetenhet om detta bidrar med ytterligare en dimension till förmågan att skapa bilder i syfte att uttrycka sig och berätta något. Genom att lyfta fram detta innehåll anger kursplanen att eleverna inte enbart ska möta ett innehåll som handlar om bildframställning, utan även få förståelse för hur bilden samspelar med en publik och med sin omgivning. Det finns mängder av sätt att presentera bilder på, till exempel genom digitala presentationsformer eller i form av en utställning.

Med begreppet *metod* avses i kursplanen i första hand de arbetsprocesser som används vid olika bildframställningar. Att metoden är ändamålsenlig och att den

tillämpas i en logisk ordning är många gånger en förutsättning för att resultatet ska bli det avsedda. Under arbetsprocesserna blir eleverna allt mer förtrogna med olika material och tekniker och utvecklar medvetenhet om problem som kan uppstå under arbetets gång samt tränar på att hantera dessa. Eleverna lär sig därigenom att experimentera, pröva, göra medvetna val och dra lärdom av sina erfarenheter.

Med *material* avses det som används vid bildframställning. Det kan röra sig om papper, gips, dator, fotopapper med flera, det vill säga material som används i bildskapande. Att utveckla kunskaper om, och färdigheter i, bildens uttrycksformer är centralt för ämnet. Det kan till exempel handla om olika uttrycksformer inom fotografi, som dokumentärt fotografi eller konstnärligt fotografi, och inom måleri om skillnaden mellan en expressiv uttrycksform och en mer stiliserad, illustrativ uttrycksform.

Utveckla idéer, överväga lösningar och framställa

Kursplanen beskriver i det andra stycket av syftestexten att eleverna ska ges förutsättningar att *utveckla idéer samt överväga olika lösningar och tillvägagångssätt i det bildskapande arbetet*. Att utveckla idéer syftar på själva utvecklings- och idéarbetet oavsett var idéerna kommer ifrån. Eleverna kan få egna idéer bland annat genom att iaktta bilder och företeelser i omgivningen. Idéutvecklingen kan också ta avstamp i en given uppgift där ett problem, ett behov, ett material eller en teknik kan vara utgångspunkt.

Att *överväga olika lösningar och tillvägagångssätt* avser de val och prioriteringar som eleverna gör utifrån sina kunskaper och erfarenheter före och under arbetet. Det kan handla om val av material, teknik, verktyg, form, färg och konstruktion.

Det är nödvändigt att undervisningen även har fokus på idéutveckling, överväganden och medvetna val innan bildframställningen inleds och under processens gång för att balansera ett annars alltför stort fokus på elevernas görande. Med fokus på olika överväganden utvecklas elevernas förståelse för olika alternativ och deras följder. Att eleverna får instruktioner kan vara nödvändigt i början, medan fokus på elevernas olika överväganden kan fördjupas allteftersom. Det beror på att återkoppling om på vilket sätt de ska genomföra ett arbete ger dem erfarenheter av tekniker, verktyg, material och ”ett rätt sätt”, medan återkoppling på överväganden utvecklar deras förståelse för olika alternativ och deras följder.

Undersökande och problemlösande arbetssätt

Kursplanen anger vidare att undervisningen ska uppmuntra eleverna att *ta initiativ och stärka deras tilltro till sin förmåga att arbeta på ett undersökande och problemlösande sätt*. Detta är ett arbetssätt som är användbart när man undersöker exempelvis olika teman med hjälp av bilder. Det kan till exempel innebära att

undersöka teman som rädsla och identitet, eller ämnesområden som byggnader eller dataspelsmiljöer.

Att arbeta undersökande, med fokus på problemlösning, innebär att utforska frågeställningar utan givna lösningar. Det arbetssättet ger eleverna förutsättningar att utveckla sin förmåga att utveckla idéer samt välja och motivera tillvägagångssätt utifrån syftet med bildarbetet. Det kan bidra till att stimulera nyfikenhet, kreativitet, uthållighet och förmåga att ta egna initiativ. I ett undersökande och problemlösande sätt att arbeta använder och utgår man i hög grad från sin egen erfarenhet. Ett undersökande och problemlösande sätt att arbeta kan också uppmuntra till att experimentera, reflektera samt pröva och ompröva idéer. Genom att till exempel låta eleven göra något som hen ännu inte behärskar men kan klara tillsammans med kamrater, får eleven bättre möjligheter att klara det på egen hand nästa gång.

Tilltro till den egna förmågan krävs för att våga pröva lösningar, undersöka idéer, experimentera och fatta beslut i skapande arbete. Det är därmed också en förutsättning för att utvecklas och få nya erfarenheter. Undervisningen kan skapa förutsättningar för ökad tilltro om eleverna får tillfälle att pröva sig fram och får en återkoppling som ger dem möjligheter att lyckas.

Kommunicera och använda bildens begrepp

I undervisningen ska eleverna ges förutsättningar att *kommunicera om arbetsprocesser, tekniker, verktyg och material*. Kommunikation är en social process som innebär att dela tankar, känslor och erfarenheter med andra. Fungerande kommunikation bygger på ömsesidighet och gemenskap med omgivningen och är en förutsättning för lärande. Att ha ett språk för att kommunicera leder till ökad autonomi och ett mer medvetet handlande.

Kursplanen betonar genomgående reflektion för att uppmärksamma lärandet i och genom görandet. Det förutsätter ett språk och en begreppsapparat. Att kunna *använda bildens ord och begrepp* är därför viktigt. Det både fördjupar lärandet och berikar det allmänna ordförrådet. Att ha ett rikt språk för att kunna beskriva och sätta ord på vad man känt och tänkt i samband med en estetisk upplevelse är också betydelsefullt. Det gäller både för den egna personliga utvecklingen och för att kunna göra sig förstådd av andra.

Bilder i olika kulturer, i nutid och historiskt

I undervisningen ska eleverna få *möta och tolka både samtida och historiska bilder från olika kulturer*. Eleverna får då större möjlighet att kunna göra jämförelser mellan olika bilder och på så sätt få insikt i samhällslivets utveckling och ständiga omvandling. Att möta olika bildkällor handlar också om att få ökad kunskap om den tilltagande kulturella mångfalden i samhället, mediernas snabba expansion och populärkulturens starka influenser. Detta ställer krav på människors förmåga att förhålla sig till olika slags bilder.

Att möta och tolka bilder innefattar inte bara frågan vad, utan också hur och inte minst olika aspekter av varför. Det kan till exempel handla om övervägda alternativ och motiv samt kopplingar till egna erfarenheter. Genom att inte bara fokusera på vad som gjorts utan också på hur och varför, kan man som lärare bidra till elevernas lärande i och genom bild.

Mötet med samtida och historiska bilder från olika kulturer kan också bidra med idéer och inspiration till det egna skapandet. I kursplanen anges att mötet med olika bilder syftar till att *inspirera eleverna i det egna skapandet*. Mötet med samtida och historiska bilder från olika kulturer ska alltså inte ses som enbart analytiska och teoretiska inslag i kursplanen. Det ska också förstås som en utgångspunkt för eget bildskapande.

Bildbudskap

Eftersom vi människor dagligen möter en mängd synintryck, varav bilder utgör en väsentlig del, krävs kunskaper om vad bilderna handlar om, hur de är framställda, vem som skapat dem och i vilket syfte de är gjorda. I kursplanen framhålls vikten av att se till vad bilder berättar, det vill säga till bildbudskap, genom att undervisningen ska bidra till att eleverna utvecklar *förståelse för hur bildbudskap utformas i olika medier*. De ska också ges möjlighet att *kritiskt granska olika typer av bilder samt uttrycka åsikter och tankar med hjälp av bildens ord och begrepp*. Det här är skrivningar som ger uttryck för centrala medborgerliga kompetenser av vikt för demokratin, yttrandefriheten och den kulturella mångfalden.

I elevernas strävan efter en egen identitet kan bilder i medierna, på gott och ont, fungera som förebilder. Genom att studera olika mediebilder är det möjligt för eleverna att få syn på budskap som försöker påverka, locka och övertala dem på olika sätt. Det kan till exempel handla om budskap som syftar till att sälja, informera eller propagera för något. Att urskilja sådana bildbudskap och kritiskt granska dem innefattar också att känna till olika slags genrer som kan användas för att förmedla budskap, till exempel reklam, dataspel, bildkonst och film.

Genom att möta ett innehåll som handlar om hur bilder kan tolkas får eleverna bättre förutsättningar att själva kommunicera budskap i bild. Då har de en möjlighet att formulera frågor, reflektera över egna och andras erfarenheter samt kritiskt granska och pröva sina åsikter och ställningstaganden.

Kursplanens långsiktiga mål

Kursplanens syftestext avslutas med ett antal långsiktiga mål. Dessa är avgränsade till de delar av syftet som ligger till grund för betygskriterierna. De långsiktiga målen innehåller inte sådant som elevernas socioemotionella utveckling, värderingar, beteenden eller intresse för ämnet. Dessa områden är viktiga när lärarna planerar, genomför och utvärderar sin egen undervisning, men ska inte vara underlag för bedömning och betygssättning.

De långsiktiga målen i ämnet bild är

- *förmåga att skapa bilder med olika tekniker, verktyg och material samt kommunicera budskap med bilder,*
- *förmåga att utveckla idéer samt välja tillvägagångssätt utifrån syftet med bildarbetet, och*
- *förmåga att reflektera över samtida och historiska bilder.*

Kommentarer till kursplanens centrala innehåll

Det centrala innehållet i kursplanen anger vilket obligatoriskt innehåll som ska behandlas i undervisningen. Det är uppdelat i kunskapsområden som i sin tur består av ett antal innehållspunkter. Dessa ska uppfattas som byggstenar som kan kombineras på olika sätt och väga olika tungt i undervisningen. I planeringen kan de enskilda punkterna i det centrala innehållet kräva olika mycket utrymme i undervisningen, beroende på vad de omfattar och på elevgruppens behov och förutsättningar. Kunskapsområdena bör alltså inte ses som separata arbetsområden för undervisningen, utan kan kombineras på de sätt som läraren bedömer som mest lämpligt för att uppnå syftet med undervisningen för elevgruppen.

Exempel i innehållet

I det centrala innehållet förekommer vissa exempel. De förtydligar innehållets inriktning, men är inte uttryck för att de bör prioriteras framför andra alternativ. Till exempel anges i årskurserna 4–6 att eleverna ska möta innehållet *framställning av berättande bilder, till exempel seriebilder och illustrationer till berättelser*. Det innebär att framställning av berättande bilder är obligatoriskt innehåll under årskurserna 4–6, men undervisningen kan lika gärna behandla karikatyrbilder och andra slags bilder för att ge kunskaper om framställning av bilder.

Innehållet i ämnet bild

Texten som följer kommenterar det centrala innehållet med utgångspunkt i de tre kunskapsområdena ”Bildframställning”, ”Tekniker, verktyg och material” och ”Bildanalys”. Dessa tre kunskapsområden sammanfattar bildämnet innehållsliga kärna. Att eleven i bildskapande arbete får använda alla sinnen, arbeta med olika tekniker, verktyg och material, undersöka begrepp och anta bildspråkliga utmaningar kan hjälpa till att skapa mening och sammanhang.

Nedan kommenteras det centrala innehållet med utgångspunkt i de tre kunskapsområdena.

Bildframställning

Det här kunskapsområdets namn har valts eftersom bildframställning är ett samlingsbegrepp. Det kan användas för alla typer av processer där bilder framställs. Ibland innebär det att berätta någonting i bild, i andra fall kan det handla om att gestalta på ett mer abstrakt sätt. Arbetet med bildframställning innebär i hög utsträckning att undersöka och pröva sig fram. Kunskapsområdet

knyter därigenom an till kursplanens syfte att uppmuntra eleverna till att arbeta undersökande och på ett problemlösande sätt.

I kursplanens syfte står det att eleverna ska ges möjlighet att utveckla kunskaper om hur man framställer och presenterar bilder med olika tekniker, verktyg och material. Kunskaper om och erfarenheter av att framställa bilder utgör grunden för all bildundervisning och är därför ett huvudspår i det centrala innehållet. Det syns tydligt i kunskapsområdet ”Bildframställning”. Bilder kan framställas såväl med som utan digitala tekniker och verktyg i alla årskurser.

Framställning

I årskurserna 1–3 ska eleverna möta ett innehåll som handlar om *framställning av berättande bilder*. Berättande bilder kan vara sagobilder och andra illustrationer till berättelser. Att arbeta med berättande bilder omkring en saga eller berättelse kan bidra till fördjupade kunskaper om det som berättas och skapa förståelse hos eleverna för olika förlopp och sammanhang. Samtidigt ger det eleverna möjligheter att utveckla sitt bildskapande.

I årskurserna 4–6 möter eleverna *framställning av berättande bilder* vilket exemplifieras med *seriebilder och illustrationer till berättelser*. Tecknade serier förekommer både med och utan text, i form av prat- eller tankebubblor och förklarande textremsor, och bilder och texter samspelar på olika sätt i tecknade serier. Det är dock bilderna som är det primära i en tecknad serie – en serie kan vara utan text, men aldrig utan bilder.

I årskurserna 7–9 vidgas perspektivet till att handla om *framställning av berättande och informativa bilder*. Informativa bilder kan till exempel vara läroboksbilder, kartor, instruktionsbilder eller stiliserade bilder som fungerar utan kompletterande text. Det handlar om att bekanta sig med delvis mer komplexa bilder som har en annan funktion än att enbart berätta.

Metoder och tekniker

Metoder och tekniker är en del av berättandet och gestaltandet. Ett pennstreck på ett papper eller ett streck på en digital skärm förmedlar till exempel olika uttryck beroende på om det är hårt eller mjukt, darrigt eller rakt.

Listan över tekniker som är möjliga att använda i bildundervisningen kan göras lång. Kursplanen anger *teckning, måleri, modellering och konstruktion* som centralt innehåll i årskurserna 1–3 och *teckning, måleri, tryck och tredimensionellt arbete* i årskurserna 4–6. Genomgående för många metoder och tekniker är att de kan förekomma i alla årskurser. Progressionen ligger framför allt i att de äldre eleverna använder metoder och tekniker på ett allt mer avancerat sätt. I årskurserna 7–9 ska eleverna möta *två- och tredimensionellt bildarbete*. Här vidgas innehållet till att omfatta mer komplexa kombinationer av metoder och tekniker. Detta avspeglar kursplanens breda syn på visuell kultur. Till exempel kan rörlig bild, dataspel och installationer rymmas inom detta innehåll.

Återanvändning av bilder

Att återanvända bilder i det egna bildskapandet är ytterligare ett sätt att vidga bildframställningen. Det sker genom att man tar tillvara redan framställda bilder, material och föremål och använder dem i nya sammanhang. Återanvändning är ett kreativt sätt att förhålla sig till existerande ting i sin omgivning – även mer okonventionella sådana.

I årskurserna 1–3 anger kursplanen att eleverna ska möta *återanvändning av bilder, till exempel i kollage* och i årskurserna 4–6 *återanvändning och bearbetning av bilder, till exempel i kollage och bildmontage*. Progressionen ligger i att eleverna arbetar med allt fler material och föremål för återanvändning upp genom årskurserna.

Digital framställning

Den visuella kulturen består i stor utsträckning av olika former av digitala uttryck. Det motiverar att eleverna i alla årskurser, från de yngsta till de äldsta, ska möta digitala tekniker och verktyg i skolan. I lågstadiet ska eleverna möta *fotografering och överföring av bilder med hjälp av digitala verktyg*. I mellanstadiet utökas elevernas verktygslåda genom innehållet *fotografering och annat digitalt bildskapande samt digital bearbetning av bilder*. För de högsta årskurserna är motsvarande innehåll *fotografi, film och annat digitalt bildskapande samt digital bearbetning av bilder och filmer*. Fotografering kan i de yngsta åren till exempel ske med en lärplatta eller en smart telefon, för att i de senare årskurserna ske med mer avancerade digitala tekniker och verktyg. På så sätt anger kursplanen att eleverna i de senare årskurserna ska få en ökad förståelse för att den fotografiska bilden är en tolkning av verkligheten och att den kan manipuleras och retuscheras.

Digitala tekniker och verktyg kan alltså användas för att efterbehandla bilder av olika slag för att skapa nya uttryck. De lämpar sig också mycket väl för flera inslag i det centrala innehållet, såsom återanvändning av bilder i kollage och bildmontage eller vid kombinationer av bild, ljudobjekt och text i eget bildskapande. I bildarbetet kan analoga och digitala tekniker med fördel samverka.

Rättigheter och skyldigheter

I takt med att den visuella kulturen får allt större genomslag får människor också större tillgång till bilder. För att kunna använda egna och andras bilder på ett etiskt sätt är det nödvändigt med kunskaper om vad man får och inte får göra med bilder. Digitala medier och verktyg erbjuder stora möjligheter till kommunikation, men det innebär också att barn och unga riskerar att fara illa eller bryta mot lagen utan att de är medvetna om det. Kursplanen anger därför att eleverna i årskurserna 1–3 ska möta innehållet *etiska frågor som kan uppstå vid framställning och användning av bilder i olika sammanhang*. I årskurserna 4–6 utökas innehållet till *rättigheter och skyldigheter samt etiska frågeställningar vid användning av bilder i olika sammanhang*. I årskurserna 7–9 har motsvarande innehållspunkt formuleringen *rättigheter och skyldigheter samt etiska frågeställningar vid*

användning och spridning av bilder. Dessutom utökas innehållet i årskurserna 7–9 med *eventuella konflikter mellan yttrandefrihet och integritet vid användning och spridning av bilder.*

Med ny teknik har det tillkommit allt fler och enklare vägar för att såväl producera som att sprida bilder. Det medför också ett behov av att problematisera situationer där olika viljor och intressen kan ställas mot varandra. Olika etiska frågor kan med fördel diskuteras på individnivå, genom att exempelvis samtala kring personlig integritet i relation till sociala medier. Det kan även handla om att förtydliga vår lagstiftning för eleverna, som att vissa bilder är personuppgifter i lagens mening.

Tekniker, verktyg och material

Det här kunskapsområdet lyfter fram bildämnets tekniker, verktyg och material. Innehållet knyter an till det långsiktiga mål som handlar om att eleverna ska utveckla sin förmåga att skapa bilder med olika tekniker, verktyg och material. Genom utforskande processarbete med tekniker, verktyg och material tränar eleven på att använda färg, bildelement och komposition för att skapa olika bilduttryck.

Bildelement

I det gestaltande arbetet undersöker eleven bland annat form, yta, linjer och bilders betydelsebärande element genom att omvandla och kombinera bildelement på olika sätt. På så sätt kan eleverna undersöka och skapa nya uttryck.

Element är alla delar som tillsammans bygger en bild. Det kan vara ytor, linjer, pixlar, färger, tecken och former. Bildelement har stor betydelse för det man vill berätta och gestalta när man framställer en bild. I arbetet med att bygga upp en bild kan bildelement hanteras på flera olika sätt, samtidigt eller var för sig.

Bildelement behöver inte nödvändigtvis föreställa något, men deras stil och utformning kan ändå vara viktiga, till exempel hur prickar, streck och färg har applicerats. Färgtoner är likaså betydelsebärande på olika sätt. Enstaka bildtecken som föreställer saker men saknar sammanhang, kan också sättas ihop på olika sätt beroende på vad man vill gestalta eller berätta. Bildtecken kan också få en helt ny innebörd om de kastas om och sätts ihop i en ny kombination. När man arbetar med bildframställning kan valet av bildelement vara helt avgörande för slutresultatet.

I årskurserna 4–6 och 7–9 anger kursplanen att eleverna ska möta *olika element som bygger upp och skapar rumslighet i två- och tredimensionella bilder, till exempel linjer, färg och för- och bakgrund.* Det handlar om centrala element när man till exempel bygger upp enkla två- och tredimensionella bilder.

Progressionen ligger i att eleverna möter allt fler komplexa bildelement upp genom årskurserna och utvecklar en större medvetenhet när de väljer mellan dessa beroende på vad de vill berätta och gestalta.

Genom detta innehåll kan eleverna utveckla större förståelse för hur bilder är konstruerade. Därigenom får de också en grund för att kunna utnyttja färgers och formers egenskaper till att åstadkomma specifika uttryck i sitt eget skapande.

Verktyg och material

Till bildämnets verktyg hör bland annat olika pennor och penslar, saxar, tryckutrustning, datorer och olika programvaror. Bildämnets material omfattar i princip allt som går att använda till bildframställning. Olika verktyg och material förekommer ofta integrerade med varandra. Måleri kan till exempel bygga på ett skissarbete gjort i dator. Ett objekt kan förändras genom att man ger det en ny yta med bilder eller annat material, och ett arbete som framställts av hönsnät, papper och lim kan fotograferas i en speciell miljö och presenteras i ett digitalt program.

Kursplanen anger inte vilka specifika verktyg och material som eleverna ska möta i olika årskurser. Urvalet styrs av syftet med undervisningen och vilka kunskaper och förmågor som eleverna för tillfället ska utveckla. Den övergripande progressionen i innehållet ligger i att eleverna i de lägre årskurserna möter enklare tekniker och verktyg för bildframställning. I de lägre årskurserna lyfter kursplanen också fram enklare bilder som ligger nära elevernas verklighet och visuella kultur. I de högre årskurserna ska eleverna få möta allt mer avancerade tekniker och verktyg för bildframställning.

I årskurserna 1–3 anger kursplanen innehållet *några verktyg och material för teckning, måleri, modellering och konstruktioner samt för fotografering*. I årskurserna 4–6 tillkommer verktyg och material för *trycktekniker, tredimensionellt arbete, [...] film och digital bearbetning av bilder*. I årskurserna 7–9 är motsvarande innehållspunkt *verktyg och material för två- och tredimensionellt bildarbete, fotografering, film och digital bearbetning av bilder och filmer*. I alla årskurser ingår innehållet *hur verktyg och material benämns*.

Den övergripande progressionen ligger i att de yngre eleverna ska möta enklare verktyg som används inom olika tekniker, för att successivt möta mer komplexa verktyg ju äldre de blir. Det finns också en progression i att gå från att kunna arbeta utforskande till att medvetet kunna välja och använda specifika verktyg och material utifrån vad man vill uttrycka.

Bildanalys

I kunskapsområdet ”Bildanalys” konkretiseras syftets skrivningar om att eleverna ska få möta och tolka bilder och utveckla förståelse för hur bildbudskap utformas i olika medier. En viktig del i det här kunskapsområdet är också kunskaper om bilder i olika kulturer förr och nu.

Bildanalys medvetandegör och synliggör processen mellan den som har gjort bilden och den som ser bilden. Avsikten bakom bilden analyseras – på vilket sätt påverkar bilden betraktaren och vad i bilden påverkar? Vid tolkning och analys kan man utgå från egna erfarenheter och kunskaper såväl som olika perspektiv.

Det kan till exempel handla om att bilda sig en egen uppfattning om ett verk och hur det knyter an till egna referensramar och erfarenheter. Det kan också handla om vad avsikten med en bild är, vem som är avsändare eller vilken plats bilden har i ett vidare samhällsperspektiv. Att urskilja bildbudskap går också ut på att iaktta hur relationen mellan uttryck och innehåll påverkar en bilds budskap. Genom att kritiskt granska de bilder som passerar i vardagen är det möjligt att blottlägga dolda budskap och kamouflerade värderingar som annars kanske skulle ha passerat obemärkta förbi.

Olika typer av bilder

I kunskapsområdet "Bildanalys" beskrivs olika typer av bilder. Genom att eleverna tidigt får samtala om bilders utformning och funktioner läggs grunden för mer fördjupade och komplexa analyser i de högre årskurserna. I årskurserna 1–3 anger kursplanen att eleverna ska möta *samtida och historiska bilder och vad de berättar. Ord och begrepp för att kunna kommunicera om bilder.*

För årskurserna 4–6 finns innehållet *konst- och dokumentärbilder samt arkitektur från olika tider och kulturer. Vad bilderna och verken förmedlar samt ord och begrepp som används vid bildanalys.* Eleverna på mellan- och högstadiet möter samma innehåll, men på högstadiet tas även upp *hur bilderna och verken är utformade.*

Samtidigt som bilder från olika tider och kulturer ingår i undervisningen ska eleverna också ges möjlighet att utforska och bearbeta influenser från den visuella kulturen. Reklam och nyhetsbilder har stort inflytande över barns och ungas själv- och världsuppfattning och eleverna behöver möta dessa bilder redan från årskurs 4. Därför är *mediebilder, till exempel reklam och nyhetsbilder, och vilka budskap de förmedlar* ett centralt innehåll i årskurserna 4–6.

Motsvarande innehåll för de äldsta eleverna är *mediebilder, till exempel reklam- och nyhetsbilder. Hur bilderna kan tolkas och kritiskt granskas.* Med den formuleringen fördjupas tolkningen, även om det fortfarande kan vara samma bildgenrer som undersöks. Det handlar nu i stor utsträckning om att kunna kritiskt granska bilder ur olika perspektiv.

Progressionen i det här innehållet innebär att eleverna i de lägre årskurserna urskiljer och avläser vad bilderna föreställer och berättar, medan eleverna i de högre årskurserna går allt djupare in på bildernas uttryck, innehåll och funktioner samt underliggande budskap. Det handlar alltså om att utveckla och allt mer tolka och analysera utifrån egna erfarenheter och förhållningssätt till den visuella kulturen.

Normer och värderingar

Visuell kultur påverkar hur vi uppfattar oss själva och andra och därmed våra normer och värderingar. Bilder som konstruerar och gestaltar identitet, sexualitet, etnicitet och makt förekommer i en mängd sammanhang, till exempel i reklam, sociala medier, dataspel, filmer, nyheter och propaganda – och inte minst i bilder

knutna till barns och ungdomars egna visuella kulturer. Bildanalysen blir därför betydelsefull för att göra eleverna medvetna om normer och värderingar som utan reflektion riskerar att normaliseras och tas för givna. Att samtala om föreställningar om hur normer och värden gestaltas i bild ger eleverna möjlighet att utveckla ett kritiskt förhållningssätt och att växa som individer. Det är viktigt även för elever i de yngre åldrarna.

I årskurserna 1–3 möter eleverna innehållet *bilder som behandlar normer och stereotyper. Hur bilderna är utformade*. I årskurserna 4–6 utvidgas detta till bilder som behandlar *identitet, grupptillhörighet och normer* och hur bilderna är *utformade och förmedlar budskap*. På högstadiet är bilder som behandlar *identitet och maktrelationer, till exempel sexualitet, etnicitet och kön* och hur bilderna *påverkar och förmedlar budskap* ett centralt innehåll. Den kritiska granskningen utvecklar elevernas kompetens att betrakta och tolka bilder utifrån vad de säger till dem själva, och vad de betyder för hur man ser på sin omvärld och för den gemensamma samvaron.

Kommentarer till kursplanens betygskriterier

Betygskriteriernas uppgift är att fungera som måttstock för bedömning av elevens kunskaper. Betygskriterierna behöver läsas och tolkas i relation till syftet, det centrala innehållet och den undervisning som har bedrivits.

Läraren använder betygskriterierna för att bedöma elevens kunskapsutveckling inom ämnet. Det kan vara skriftliga omdömen i den individuella utvecklingsplanen (IUP:n) som görs en gång per år i anslutning till ett utvecklingssamtal. På så sätt får läraren underlag för att avgöra om eleven behöver ges stöd i form av extra anpassningar inom ramen för undervisningen eller ges särskilt stöd. Det kan också vara ett underlag för att säkerställa att eleven får tillräckliga utmaningar för att nå så långt som möjligt enligt utbildningens mål. Att ge ett omdöme innebär att läraren värderar de kunskaper eleven hittills har inhämtat i ämnet, utifrån vad undervisningen har gett eleven förutsättningar att utveckla i förhållande till betygskriterierna.

Om en elev eller vårdnadshavare begär betyg kan detta ersätta omdömen i årskurserna 6–9. Oavsett om läraren formulerar omdömen eller sätter betyg utgår läraren från betygskriterierna.

Betygskriterier i årskurser där betyg kan sättas

I den sammantagna bedömningen vid betygssättningen fäster läraren större vikt vid sådana kunskaper som betonas i syftet eller som kan kopplas till många eller omfångsrika punkter i det centrala innehållet. Läraren fäster också större vikt vid sådant som undervisningen har fokuserat på och där eleven fått möjlighet att fördjupa sina kunskaper. Det innehållsliga sammanhanget är viktigt då de val läraren gör i undervisningen har betydelse för vad som blir möjligt för eleven att lära sig och därmed vad som blir relevant att bedöma. Detta är skälet till att betygskriterierna måste läsas och tolkas i relation till syftet, det centrala innehållet och den undervisning som har bedrivits.

För att betygskriterierna ska fungera som ett användbart verktyg för en sammantagen bedömning är de formulerade på ett övergripande sätt. På så vis ger de läraren möjligheter att göra en allsidig bedömning utifrån ett brett och varierat underlag som lämnat utrymme för eleven att visa sina kunskaper på olika sätt. Under terminen görs också avstämningar i förhållande till betygskriterierna för att sammanfatta och dokumentera det kunnande eleven har visat. Dessa avstämningar kan även ligga till grund för omdömen i den skriftliga individuella utvecklingsplanen. Sådana avstämningar är också ett sätt för läraren att säkerställa att det finns ett brett och varierat underlag vid tiden för betygssättning i de fall en elev eller vårdnadshavare begär detta.

Lärarens uppgift är att sätta det betyg som sammantaget motsvarar elevens kunskaper genom att hitta den bästa överensstämmelsen mellan betygsunderlaget och betygskriterierna. En sammantagen bedömning handlar om att läraren analyserar både hur elevens kunskaper förhåller sig till betygskriteriernas delar och vilket betyg som helheten indikerar. För att få en bild av den sammantagna nivån på elevens kunskaper är tyngdpunkterna i ämnet vägledande. Läs mer om sammantagen bedömning vid betygssättning i Kommentarer till Skolverkets allmänna råd om betyg och provning.

Progressionen i betygskriterierna

Betygskriterierna i årskurs 6 och 9 liknar i stor utsträckning varandra. Men när läraren tolkar betygskriterierna i relation till kursplanen och undervisningen blir det tydligt att progressionen bärs av det centrala innehållet. Detta skiljer sig åt mellan olika stadier genom att det konkreta undervisningsinnehållet blir mer komplext i högstadiet.

Medverka och bidra i betygskriterierna

I betygskriterierna är *medverka* och *bidra* nyckelbegrepp som endast återfinns på E-nivå, oavsett årskurs och ämne. Begreppen är tänkta att ange en konstaterad aktiv medverkan och ett konstaterat aktivt bidrag av eleven. Till exempel står det i betygskriterierna för bild att eleven medverkar i att skapa bilder och bidrar i kommunikation om bilder. Här behöver läraren avgöra vad som krävs för att kunna konstatera att eleven har medverkat respektive bidragit. Det behövs också kunskap och kännedom om varje enskild elev för att kunna avgöra när eleven medverkar eller bidrar.

Betygskriterierna i ämnet bild

Betygskriterierna är indelade i tre stycken.

- Det första stycket utgår från det första långsiktiga målet som handlar om bildframställning och bildkommunikation.
- Det andra stycket utgår från det andra långsiktiga målet som handlar om idéutveckling och överväganden i bildarbetet.
- Det tredje stycket utgår från det tredje långsiktiga målet som handlar om reflektion över samtida och historiska bilder.

Förmåga att skapa bilder med olika tekniker, verktyg och material samt kommunicera budskap med bilder

Det första stycket i betygskriterierna (som återges nedan) avser att rikta lärarens bedömningsfokus mot elevens förmåga att skapa bilder med olika tekniker, verktyg och material samt att kommunicera med bilder för att uttrycka budskap.

Årskurs 6

Eleven **medverkar** i att skapa bilder med olika tekniker, verktyg och material. (E)

Eleven skapar bilder med olika tekniker, verktyg och material på ett **delvis genomarbetat** sätt. (C)

Eleven skapar bilder med olika tekniker, verktyg och material på ett **genomarbetat** sätt. (A)

Årskurs 9

Eleven **medverkar** i att skapa bilder med olika tekniker, verktyg och material. (E)

Eleven skapar bilder med olika tekniker, verktyg och material på ett **delvis genomarbetat** sätt. (C)

Eleven skapar bilder med olika tekniker, verktyg och material på ett **genomarbetat** sätt. (A)

Formuleringarna riktar fokus mot olika aspekter av elevens arbete med bildframställning. Det gäller om, hur och i vilken utsträckning eleven använder för bildarbetet lämpliga tekniker, verktyg och material. Det kan också gälla kopplingen mellan material, metod och bildens uttryck. Till exempel kan en framställning där eleven gestaltar uttrycksfullt premieras jämfört med en framställning där eleven gör en slumpmässig, sparsam bearbetning utan att uttrycket förstärks. I bedömningen kan läraren ta hänsyn till aspekter som rör både det färdiga arbetet och framställningen av det. Det kan handla om i vilken utsträckning eleven kombinerar verktyg med tekniker och material för att skapa olika uttryck, olika aspekter hos det färdiga arbetet och elevens skicklighet vid användande av verktyg och bearbetning av material.

Förmåga att utveckla idéer samt välja tillvägagångssätt utifrån syftet med bildarbetet

Det andra stycket i betygskriterierna riktar bedömningens fokus mot elevens arbetssätt och överväganden under bildarbetet, såväl innan framställningen startar som vid val av handlingsalternativ under arbetets gång. Det innebär att bedömningen grundas på till exempel observationer och handledningssituationer under arbetets gång, inte enbart på ett färdigt resultat.

Årskurs 6

Utifrån syftet med bildarbetet **bidrar** eleven till att välja handlingsalternativ i arbetsprocessen. (E)

Utifrån syftet med bildarbetet väljer eleven handlingsalternativ **som efter flera bearbetningar leder framåt**. (C)

Utifrån syftet med bildarbetet väljer eleven handlingsalternativ **som efter någon bearbetning leder framåt**. (A)

Årskurs 9

*Utifrån syftet med bildarbetet och någon idé **bidrar** eleven till att välja handlingsalternativ i arbetsprocessen. (E)*

*Utifrån syftet med bildarbetet och någon idé väljer eleven handlingsalternativ **som efter flera bearbetningar leder framåt**. (C)*

*Utifrån syftet med bildarbetet och någon idé väljer eleven handlingsalternativ **som efter någon bearbetning leder framåt**. (A)*

Formuleringarna ovan avser att rikta lärarens bedömningsfokus mot elevens val av handlingsalternativ under arbetet. Fokus i bedömningen ligger på tillvägagångssättet och de val och prioriteringar som eleven gör utifrån syftet med bildarbetet. Det kan vara i vilken grad eleven undersöker och bearbetar olika tänkbara materialkombinationer och tekniker som grund för sina val. Formuleringen i årskurs 9 rymmer också möjligheter för läraren att väga in hur eleven använder sitt idéarbete som grund för valen. Här kan läraren få bedömningsunderlag i dialogen med och i handledningen av eleven.

Bedömningen premierar att eleven själv föreslår ett sätt eller en åtgärd i stället för att återkommande förlita sig på muntliga instruktioner som ges steg-för-steg av läraren. Bedömningen premierar också självständighet och eget omdöme i valet av handlingsalternativ framför att eleven väljer handlingsalternativ som kräver upprepade bearbetningar i dialog med läraren.

Förmåga att reflektera över samtida och historiska bilder

Betygskriteriernas sista stycke riktar lärarens bedömningsfokus mot elevens förmåga att reflektera över och kommunicera om samtida och historiska bilders utformning och budskap.

Årskurs 6

*Eleven **bidrar** i kommunikation om bilder och om vad bilderna förmedlar. (E)*

*Eleven kommunicerar på ett **enkelt** sätt om bilder och om vad bilderna förmedlar. (C)*

*Eleven kommunicerar på ett **utvecklat** sätt om bilder och om vad bilderna förmedlar. (A)*

Årskurs 9

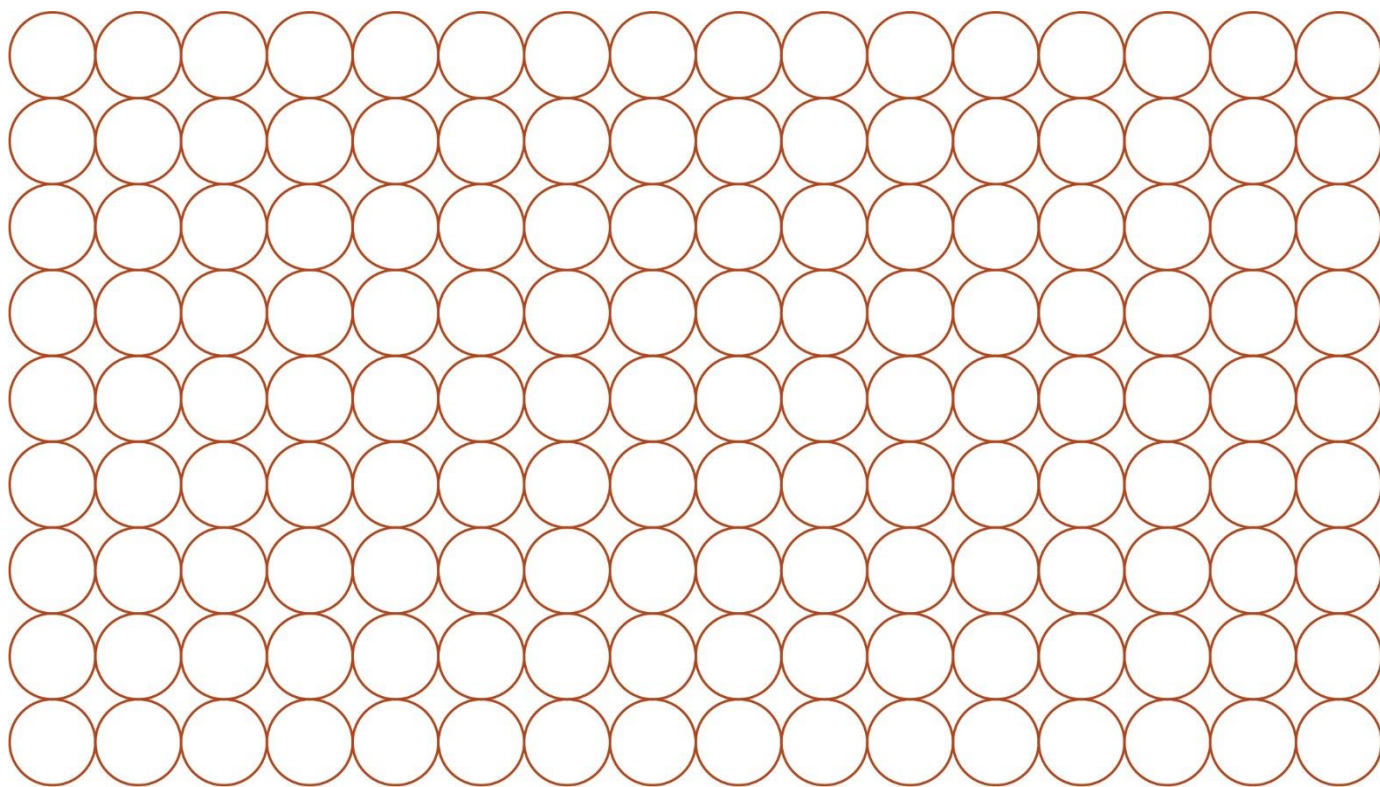
*Eleven **bidrar** i kommunikation om bilder och om vad bilderna förmedlar och vilken påverkan de kan ha. (E)*

*Eleven kommunicerar på ett **enkelt** sätt om bilder samt om vad bilderna förmedlar och vilken påverkan de kan ha. (C)*

*Eleven kommunicerar på ett **utvecklat** sätt om bilder samt om vad bilderna förmedlar och vilken påverkan de kan ha (A)*

Formuleringarna i betygskriteriernas sista stycke fokuserar på elevens reflektioner i form av kommunikation om vad samtida och historiska bilder föreställer och berättar. En elevs förmåga till sådan reflektion och kommunikation kan komma till uttryck på olika sätt, såsom muntligt, skriftligt eller i handling. Genom att inte styra läraren i valet av former för bedömning av elevens reflektion avser formuleringen att ge möjligheter till ett allsidigt och varierat bedömningsunderlag anpassat till skilda arbetsområden.

Läraren kan i sin bedömning ta hänsyn till i vilken utsträckning elevens reflektion och kommunikation om vad bilder förmedlar är fördjupad och saklig eller mer basal. Skrivningen i betygskriterierna i årskurs 9 avser att, utöver vad bilderna förmedlar, utöka bedömningen till att även omfatta elevens reflektioner över vilken påverkan bilderna har. Här kan läraren väga in exempelvis i vilken utsträckning eleven gör kopplingar till egna erfarenheter eller till elevens kännedom om hur valet av färg, form och material bidrar till uttrycket hos bilden.

Skolverket

www.skolverket.se